

דף הנחיה

ל"ב ע"ב דל"ב ע"ב דל"ב ע"ב

בשבוע זה נעיין בסוגיה האחרונה של מסכת קידושין, ובה משנה ארוכה מאד, ואת דיון התלמוד על גבי משנה זו. רוב רובו של הדיון נסוב סביב שאלת מקצועו של האדם. מומלץ קודם כל ללמוד את רצף המשניות ואת הסוגיה (הקצרה) שעל גביה, ורק אחר כך לעבור לעיון על פי הנושאים המועלים בדף.

נוסח המשנה

- עיינו היטב ברצף המשניות האחרון של המסכת (פ"ב ע"ב א). נסו לבחון היכן עובר הקו המפריד בין הצד ההלכתי-מעשי של המשנה, לבין הצד האגדתי-מחשבתי (נדמה שניתן להציע מספר אפשרויות).
 - ישנן דעות הטענות כי חלק מן המשנה איננו מקורי, והוא מעין תוספת מאוחרת, שהתווספה למשנה כהשלמה. עיינו בכתב יד קאופמן (המצולם בקלסר), ובדקו את נכונותה של הטענה ביחס לכת"י זה.
 - להלן נוסח המשנה בסוף מסכת קידושין (פ"ד משניות יב-יג) עפ"י כתב יד הרמב"ם (שנמצא בגניזה הקהירית למעלה מ-100 שנה):
- (יב) לא ילמד רווק סופרים. ולא תלמד אישה סופרים. ר' אלעזר אומר אף מי שאין עימו אשה לא ילמד סופרים.
- (יג) ר' יהודה אומר לא ירעה רוק בהמה, ולא ישנו שני רוקים בטלית אחת, וחכמים מתירים. כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים. לא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים. ולא ילמד אדם את בנו חמר גמל ספר ספן חנווני ורועה מפני שאומנותן אומנות לסטים.
- מה נמצא במשנה של הרמב"ם ומה חסר ממנה?
 - למי שרוצה לעי' יותר בנקודה זו: עיינו בתוספתא סוף פרק ה', ובירושלמי סוף מסכת קידושין, ולמעשה גם בסוגיה הבבליית על המשנה. בקלות ניתן לשים לב, כי קטעים שלמים מן המשנה חוזרים מילה במילה במקורות אלו. מהי משמעות הדבר? לכוון שונה ביחס לנקודה זו, עי' במאמרו של הרב ד"ר וולפיש, הנמצא בקלסר (מהשבוע הקודם).
 - הערה: כפי שלמדנו בשבוע שעבר, יתכן מאד שמשמעות התוספות היא יצירת הקבלה שלמה יותר (מבחינת נושאים ותכנים) בין סוף פרק א וסוף פרק ד.

היחס לאומנות ופרנסה – מקורות נוספים

- מהו הרושם הכללי העולה מן המשנה ביחס לאומנות בכלל? מומלץ לערוך רשימה (לא להתעצל...) מתומצתת של המימרות. חשבו על כל מימרא האם היא באוריינטציה חיובית או שלילית.
- להלן הפניה לכמה מקורות, העוסקים בשאלת היחס למלאכה: האם ניתן לגבש מתוכם אמדה שונה?

<p>① תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מט עמוד ב</p> <p>ר' יהודה כד אזיל לבי מדרשא שקיל גולפא על כתפיה [ר' יהודה כאשר היה הולך לבית המדרש היה לוקח את כד חרס על כתפו], אמר: גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה.</p> <p>רבי שמעון שקיל צנא [טנא] על כתפיה, אמר: גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה.</p>	<p>- מדוע לדעתכם לקחו התנאים כלים אלו לבית המדרש? עיינו בהסברו של הר"ן.</p> <p>האם הוא הכרחי?</p> <p>ר"ן מסכת נדרים דף מט עמוד ב</p> <p><u>גולפא</u> - קנקן והיה מביאו לבית המדרש כדי שישב עליו.</p> <p><u>שמכבדת את בעליה</u> - שלא היה יושב ע"ג קרקע.</p>
--	--

② אוצר המדרשים (אייזנשטיין) גדול וגדולה עמוד 80

גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים, שביראת שמים כתיב אשרי כל ירא ה' (תהלים קכ"ח א'), ובמלאכה הוא אומר יגיע כפיך כי תאכל וגו' (תהלים קכ"ח א'), ובמלאכה וטוב לך לעה"ב. ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה שנאמר ומשה היה רועה וכתוב וירא מלאך ה' (שמות ג' א'). מהי משמעות המונח "מלאכה" במדרש? שימו לב באיזו מלאכה עסק משה רבנו. (היזכרו במשנה!)

③ מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כ פסוק (ט)

ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך ר' אומר הרי זו גזירה אחרת שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה שלשבת כך נצטוו על המלאכה. ר' אלעזר בן עזריה אומר גדולה מלאכה שלא שרת שכינה בישראל עד שעשו מלאכה שנ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמ' כה ח). ר' יוסי הגלילי אומר גדולה מלאכה שלא קנס המקום מיתה על אדם אלא מתוך בטילה שנ' ויגוע וימת ויאסף אל עמיו (בר' כה יז). ר' עקיבה אומר גדולה מלאכה שהרי נהנה שווה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים והפועלין שהיו עושין בהקדש נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' שמעון אומר גדולה מלאכה שאפלו כהן גדול נכנס ביום הכפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה ובשעת עבודה טמאין ובעלי מומין מותרין להיכנס. שימו לב, כי לא כל הדוברים משתמשים במילה מלאכה באותה המשמעות!

בהקשר של המקור האחרון (שמקורו שמכילתא דרשב"י, מעניין מאד לשים לב למחלוקת ר' ישמעאל ורשב"י עצמו, העוסקת ישירות בשאלת מקומה של המלאכה בעולם:

④ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב [הושע ב'] ולקחתי דגני בעתו וגו', וכתוב: [דברים י"א] ואספת דגנך וגו'! - לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: [הושע א'] לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ [רש"י: הנהג בהם - עם דברי תורה, מנהג דרך ארץ - שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל

- מהו מקומה של המלאכה בעולם לדעת רשב"י? שימו לב להמשך הסוגיה הבבלי, המביאה את עמדתם של האמוראים ביחס לשאלה

מדברי תורה], דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: [ישעיהו ס"א] ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: [דברים י"א] ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: [דברים כ"ח] ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

- האם ישנו הבדל בין מקומה של המלאכה בעולמו של רשב"י למקומה בעולמם של האמוראים?

אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו [בבקשה מכם], ביומי ניסן [בזמן הקציר] וביומי תשרי [בזמן הגת ובית הבד] לא תתחזו קמאי [אל תראו לפני], כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא [כדי שלא תטרחו במזונותיכם כל השנה]. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי

אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידן.

היחס לאומנות ופרנסה - מקורות הלכתיים

מקור מפורסם מאד בעניין זה, הם דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הלכות י"א)

הלכה י: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה, אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם, ועוד צו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן, ועוד צו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות.

הלכה יא: מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב.

- מהו היחס בין הלכה י' להלכה י"א? האם הן אומרות את אותו הדבר בדיוק?
- בהתמודדות עם פסיקת הרמב"ם, עסק פרשן הרמב"ם הגדול, הכסף משנה (רבי יוסף קארו), שלאחר דיון ארוך ומפורט במקורותיו של הרמב"ם, מסכם:

...ואחרי הודיע ה' אותנו כל זאת אפשר לומר שכונת רבינו כאן היא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד אבל שילמוד מלאכה המפרנסת אותו ואם תספיקנו מוטב ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. וזהו שכתב כל המשים על לבו וכו'. והביא כמה משניות מורות על שראוי ללמוד מלאכה ואפילו נאמר שאין כן דעת רבינו אלא כנראה מדבריו בפירוש המשנה קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הצבור וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר.

פסיקה מענינת נוספת, הקשורה לעניין זה, נמצאת בספר אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קי"א), של הרב משה פיינשטיין (מגדולי הפוסקים בארה"ב במאה ה-20):

בדבר אם יש איזה מעלה או גם איזה חשש איסור ליקח אינשורענס פאליסע (פוליסת ביטוח) מצד שהוא ח"ו כחסר לו בטחון בהש"ת שביכלתו לעשרו שישאר אף אחריו ליורשיו סך גדול. הנה לע"ד אין בזה שום חסרון בבטחון בהש"ת, דהוא ככל עניני מסחר שהאדם לא רק שרשאי אלא גם מחוייב לעשות מסחר ועבודה לפרנסתו ואסור לו לומר שאף אם לא יעשה כלום יזמין לו הש"ת פרנסתו באיזה אופן, דמנא לו שיש לו זכות כזה, לבד האיסור לסמוך על הנס אף לאלו שראוין להעשות להם נס, דהא אסור אף להתפלל שיעשה לו הש"ת נס כמפורש בברכות דף ס' שעל יהי רצון שתלד אשתי זכר כשהיא מעוברת ה"ז תפלת שוא הקשה הגמ' מלאה שהתפללה כשהיתה מעוברת בזכר שתהיה נקבה אלמא אף לאה שהיא מהאמהות הקשה שהיה אסור לה להתפלל אף שראויה היתה להעשות לה נס וגם הורגלו האבות והאמהות בנסים, ולכן אף שתירץ אין מזכירין מעשה נסים ששמע שהוא תירוץ גם על מה שהיתה רשאה להתפלל הוא רק לאה שאין דוגמתה בכל הדורות וגם אולי הוא מצד הדין שדנה, וגם

בלאה סובר תירוץ בתרא שלא היתה רשאה והוצרך לתרץ דהיה זה בתוך ארבעים יום, וא"כ ודאי שאסור לסמוך שישלח לו השי"ת פרנסתו בלא שום עבודה ומסחר, אף שהוא צריך לידע שכל מה שמרויח מעבודתו ומסחרו הוא רק מהשי"ת כפ"מ שנקצב לו מר"ה, אבל מ"מ כך נגזר מהשי"ת שרק ע"י איזה מעשה עבודה ומסחר ישלח לו השי"ת פרנסתו מצד שנאמר בזעת אפיק תאכל לחם וכמפורש בסוף קידושין הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. ואף לר' נהוראי שם שאומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שמשמע שאינו מחייב להאב ללמד את בנו אומנות, נמי פשוט שגם הוא מודה שאין לסמוך על הנס, אבל סובר שכיון שרוב בנ"א בקטנותם א"א להם ללמד תורה כראוי אם ילמדו אז גם אומנות אף בזמנם, והתורה חייבה להאב ללמד את בנו תורה בע"כ שיכול לסמוך ע"ז שיזמין לו השי"ת איזה עבודה בגדלותו בשעה שיצטרך להרויח לפרנסתו ופרנסת אשה ובנים, כזו שיכול אף בלא למוד ועסק בזה בילדותו קודם שהוצרך לפרנסה, אבל בלא עבודה בגדלותו גם ר' נהוראי מודה שאסור לסמוך על הנס אלא צריך לעבוד לפרנסתו, וכדאיפסק ברמב"ם פ"ג מת"ת ה"י, אף שבקטנותו משמע שפוסק כר' נהוראי שאין האב חייב ללמד אומנות לבניו כי לא מצינו ברמב"ם דין זה שמחוייב האב ללמד אומנות לבנו.

- מהם שיקוליו ההלכתיים של הרב פיינשטיין? האם הם עולים בקנה אחד עם רוח הסוגיה בסוף קידושין?

סוגי המקצועות הפסולים

- שימו לב לדברי רש"י על משמעות רשימת המקצועות ה"ליסטיים" של אבא גוריון. רש"י מביא שני מכנים משותפים שונים. מה ההבדל ביניהם? אלו מקצועות הייתם שמים ברשימה זו היום?
- האם שיקולים מעין אלו מנחים כל אחד מאיתנו היום בבחירת מקצוע? (לצורך העניין: האם כל מי שלומד משפטים לוקח בחשבון את משמעות ההגנה על עבריו בגלל כסף? האם כל איש מכירות מזוהה לחלוטין עם המוצר אותו הוא משווק? האם שאלת ההזדהות הפנימית שלי עם העבודה היא נקודה שאמורה בכלל להילקח בחשבון?)
- ר' יהודה מביא בשמו של אבא גוריון רשימה שונה מעט. עיינו שוב ברש"י. מהו עולם השיקולים ברשימה זו?
- מהו מקומה של ההשפעה הנפשית של המקצוע בו אני עוסק בשיקולי בחירת מקצוע?

טוב שברופאים לגיהנם

- עיינו בפירוש רש"י, הנותן לאמירה זו הסבר מעשי, כמעט טכני.
- להרחבה בעניין זה עיינו במקורות הבאים, הלקוחים מדברי הרמב"ן (ר' משה בן נחמן, ספר המאה ה-13), והרמב"ם (ספרד המאה ה-12), ששניהם אגב היו רופאים, ובהם עולה הדיון העקרוני על מקומה של הרפואה כהתערבות אנושית ברצון ה':
- הרמב"ן בפירושו לתורה, עוסק בהבנת מהות הברכות שבסוף ספר ויקרא. השתדלו לעי' גם במקורות אותם מביא הרמב"ן:

רמב"ן על התורה, ויקרא פרק כו פסוק יא

והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ב ג). ואמר הכתוב (דה"ב טז יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני

משנה מסכת פסחים פרק ד משנה ט

ששה דברים עשה חזקיה המלך על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו כיתת נחש הנחשת והודו לו גנז ספר רפואות והודו לו על שלשה לא הודו לו קיצץ דלתות של היכל ושיגרן למלך אשור ולא הודו לו סתם מי גיחון העליון ולא הודו לו עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו

מצה בחג המצות כי אם חמץ:

אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו: וכך אמרו (ברכות סד א) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר ט ג) תרעא דלא

פתיח למצותא פתיח לאסיא. והוא מאמרם (ברכות ס א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעיים:

וזו היא כוננתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו.

פירוש הרמב"ם על המשנה

ספר רפואות, היה ספר שהיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי "הטלסמאת" שאם עושין "טלסם" בסדר מסוים מועיל לחולי פלוני וכיוצא בזה מדברים האסורים, ומחברו לא חברו אלא על דרך הלימוד בטבעי המציאות לא כדי להשתמש במשהו ממה שנכלל בו, וזה מותר כמו שיתבאר לך שדברים שהזהיר ה' מלעשותם מותר ללמדם ולדעת אותם, כי ה' אמר לא תלמד לעשות ובא בקבלה אבל אתה למד להבין ולהורות. וכאשר קלקלו בני אדם ונתרפאו בו גנזו. ואפשר שהיה ספר שיש בו הרכבת סמים המזיקין כגון סם פלוני מרכיבין אותו כן, ומשקין אותו כן, וגורם למחלה זו וזו, ורפואתו בכך וכך, שכשיראה הרופא אותם המחלות ידע שסם פלוני השקוהו ונותן לו דברים נגדיים שיצילוהו, וכאשר קלקלו בני אדם והיו הורגין בו גנזו. ולא הארכתי לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו לי ששלמה חבר ספר רפואות שאם חלה אדם באיזו מחלה שהיא פנה אליו ועשה כמו שהוא אומר ומתרפא, וראה חזקיה שלא היו בני אדם בוטחים בה' במחלותיהם אלא על ספר הרפואות, עמד וגנזו. ומלבד אפסות דבר זה ומה שיש בו מן ההזיות, הנה ייחסו לחזקיה ולסיעתו שהודו לו סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבהמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שהסיר בטחונו מה', והוי שוטים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כשאשתמש בה. ולא הייתי צריך לסתור פירוש זה הגרוע לולי פרסומו.

- מהו הפירוש אותו סותר הרמב"ם, ומהו לדעתו הפירוש הנכון?

פסיקת הלכה בעניין זה:

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלו סעיף א

נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ומצוה היא. ובכלל פיקוח נפש הוא. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים, ואפילו יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות. ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ הוא בקי, ולא יהא שם גדול ממנו, שאם לא כן, הרי זה שופך דמים.

בני אדם מול חיות

בגמרא מובאת מימרא נוספת, דומה לזו שבמשנה, המשווה בין בני אדם לחיות. מהן מישורי השוואה בכל אחת מהמימרות?

עיינו בדברי המהר"ל מפראג על מדרש זה בתחילת ספרו "תפארת ישראל" [דף מצורף].

מהר"ל | תפארת ישראל | פרק א

הנבראים אשר ברא ה' יתברך בעולמו כלם הם פועלים בעולם אשר נבראו בו וכל אחד לפי מעלתו וחשיבותו גודל פעולתו. הנה השמים וכל צבא השמים כולם פועלים מסבבים הרקיע ופועלים בתחתונים כמו שבראם השם יתברך וסדר אותם. וכן התחתונים כולם פועלים. הארץ היא שפועלת ומוציאה צמחה וכל אשר הוא יוצא מן הארץ היא פועלת. וכן המים פועלים מרזים ומצמיחים האדמה, והרוח גם כן מגדל הכל כמו שהוא ידוע, וכן האש כמו החמה מחמם ומגדל הכל, וכן כל בעלי חיים וכל המינים שבעולם לא לתהו בראם רק נאמר עליהם (בראשית א') פרו ורבו ומלאו את הארץ עד שאין אחד בטל והכל פועלים בעולם אשר נבראו בו. וכל פעולה היא מתיחסת אל הפועל כי החמימות אשר הוא פעולת האש מתיחס אליו, וכן הקרירות מתיחס אל המים אשר פועלים הקרירות, וכן בכל הדברים מתיחסת הפעולה אל הפועל. ומעתה האדם אשר הוא נבדל מכל שאר בעלי חיים מצד הנפש שאין נפשו נפש בהמית רק נפשו נפש שכלית לא כמו שאר בעלי חיים הטבעיים שאין נפשם רק טבעית מחויב שיהי' לו פעולות מתיחס' אל נפשו השכלית האלהית ויהיו לו פעולות שכליות אלהיות, שכבר אמרנו כי כל פעולה צריך שתהיה מתיחסת אל הפועל. ומפני שתמצא האדם משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים בהרבה פעולות, ודבר זה בודאי מצד הנפש החיוני אשר באדם אשר בו משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים, אבל אי אפשר שלא יהיו לו פעולות גם כן מתיחסים אל נפשו השכלית האלהית כי לא יגרע כחו. כי מה שהאדם הוא בנאי ונגר ועושה מלאכת האפיה והבישול וכיוצא בזה מתיקון הבגדים שודאי אף כי דברים אלו צריכים לו נפש השכלית, מי הוא ערב לי שהדבר הזה הוא מצד שלמות שבו, והרי ראוי ומחויב שיהיו לו פעולות אלהיות שיפעול בעולם אשר בראו כפי מעלת נפשו האלהית, ואולי כל הדברים האלה אשר זכרנו הם מצד חסרון שבאדם:

ובסוף קדושין (פ"ב ע"ב) תניא רבי שמעון בר' אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קיץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה אלא שהריעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנא' עונותיכם הטו אלה וגו' עד כאן. הרי שבארו כי הפעולות והמלאכות שעושה האדם לצורך פרנסה אינם מצד מעלת האדם אבל הם לו מצד פחיתות וחסרון, וכשנברא האדם לא נבראת עמו המלאכה ותקון בגדים ובנין הבתים רק בגן עדן היה בלא דברים אלו, ואם כן אין אלו הפעולות לאדם מצד השלמות שלא נמצא בבעלי חיים אלו הפעולות והם מתפרנסים בלא דברים אלו. אם כן פעולות אלו הם לאדם מצד חסרון שחטא וקפח פרנסתו ולולא זה לא היה צריך לדברים אלו. וזכר ג' דברים כי באדם ג' דברים, הגוף והנפש והשכל ובכל שלשתן משמש האדם בהם לצורך חיותו. ואמר כי אין שלמות האדם במה שהוא משמש לצורך פרנסתו הן בגופו הן בנפשו הן בשכלו. וזה כי הארי יש לו גוף חזק כאשר נודע מענין הארי והרי אין משמש בכח גופו שיש לו לצורך פרנסתו, לכך אין לחשוב מה שעושה האדם בגופו הוא שלמות לו שהרי בבעלי חיים לא נמצא דבר זה שיהיה צריך אליו. וכנגד הכח הנפשי שהתנועה היא מן הנפש על זה אמר שהצבי שיש בו מהירות התנועה מאד הרי יש לו כח זה ביותר, והרי אינו משמש בכח זה לצורך פרנסתו ולפיכך אמר ולא ראיתי צבי קיץ דהיינו שיהיה מתקן מזונותיו בקיץ וצריך לזה כח התנועה להכניס את פירות הקיץ לביתו. וכנגד השכל אמר לא ראיתי שועל חנוני, כי השועל הזה יש בו חכמה מכל חיות השדה ואין משמש בכח זה לצורך פרנסתו, להיות חנוני בעל משא ומתן. וכיון שלא נמצא בבעלי חיים שישתמשו בכחות אלו לצורך פרנסתו, אם כן מה שהאדם פועל בכח גופו וזיעת אפו ונושא משא גדול לצורך פרנסתו, אין זה מצד שלמות האדם שהרי אין צריך דבר זה לבעלי חיים שהוא יותר פחות מן האדם. ודבר זה התחייב לו מצד חטאו שאין לאדם מנוח בגופו ביום ובלילה רץ אחר פרנסתו כצבי ומשמש לזה כח נפשי שלו ואין זה מצד שלמות שהרי לא נמצא זה בבעלי חיים שהם למטה הימנו. וכן אין שלמות השכל של אדם לשמש בו אל פרנסתו כיון שלא נמצא שצריך דבר זה הבעל חי שהוא פחות מן האדם. ואם כן מה שהאדם משובח מכל שאר בעלי חיים וראוי שיהיו לו פעולות מיוחדות, אין הפעולות המיוחדות ההם הפעולות שהם המלאכות והבנינים, כי דבר זה אינו לא לשלמות רק לחסרון ולפחיתות בשביל שחטא ונעשה בעל חסרון ולכך צריך לכל הדברים האלו. וכבר בארנו כי אי אפשר שלא יהיו לאדם פעולות אשר הם מתיחסים אל נפשו אשר יש לו נפש אלהית, ואם כן נשאלה השאלה איזה הם הפעולות המיוחדות לו המתחסות אל מעלתו במה שיש לו נפש שכלי, לא ישאר לומר רק כי הפעולות המתחסות אל מעלת נפשו הם הפעולות האלהיות והם מצות התורה, והם הם מיוחדים אל האדם לפי מעלת נפשו האלהית ודבר זה בודאי הם פעולות המיוחדות אליו וראויים לו:

ואם תשאל ותאמר אם כן הרי כל הפעולות המיוחדות לכל אחד ואחד מן הנבראים הפעולות מתחייבות ממנו מעצמו ואינו משנה פעולותיו, ולמה לא נמצאו גם כן פעולות האלהיות הם המצות מן האדם מעצמו. דבר זה אין שאלה כי אם ראוי שיהיו אלו הפעולות באות מן האדם הלא יצר הרע שברא באדם הוא מביאו אל הפעולות הרעות שבאות ממנו מצד יצר הרע שבו. ועל זה הוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל ואמר (דברים ל"ב) האזינו השמים וגו' כמו שיתבאר בפרקים הבאים להודיע שאין זה לפי הסדר כלל, כי לפי הסדר השכלי ראוי שיתחייבו הפעולות מן כל נברא ונברא כפי מה שראוי, ואל האדם שנפשו אלהית שכלית

ראוי לו פעולות מיוחדות והם פעולות המצוות שבתורה רק כי היצר הרע מעכב. אמנם כל המין מבני אדם אי אפשר שיהיו שוים כלם במעלת נפשם, ועם שכל מין בני אדם שוים בתאר פניהם ובעניניהם, אינם שוים במה שיש חלק מהם יותר אלהי מזולתם, כמו שידוע כי הנבואה ורוח הקודש והשכינה היו מיוחדים בו העם אשר בחר בו השם יתברך משאר העמים עכו"ם, ואין ספק כי הנבואה הכנה בנפש האדם ותמצא הכנה הזאת מיוחדים בה העם אשר בחר ה' יתברך, ומזה תראה כי העם הזה היה יותר נפשם אלהית מצד ההכנה הזאת. וגם זה מוכרח לומר, וזה כי העולם הזה אשר בו מין בני אדם הוא עולם הטבע, ולפיכך הדבר אשר הוא טבעי ראוי שימצא בכל המין בשוה במה שהעולם הזה הוא טבעי בכללו, ואם ימצא שנוי בהם מפני שנוי המקומות דבר זה אינו נחשב שנוי כלל, אבל האלהיות לא ימצא בשוה לכל המין שאם היה נמצא לכל המין בשוה היה עולם הזה עולם נבדל מאחר כי בכללותו נמצא האלהיות. אבל העולם הזה הוא עולם הטבע ואינו עולם הנבדל, וד"ז מחייב שאין נמצא האלהיות לכל המין בשוה כי אם בחלק ממנו. ומפני כי עכו"ם הם מן העולם הטבעי לכן היו שבעים אומות, כי עולם הטבע נברא בשבעת ימי בראשית, וכנגד שבעת ימי עולם הטבע היו שבעים אומות כנגד כל יום עשרה. והאומה היחידה היתה על הטבע והיא כנגד השמיני כי השמיני הוא על הטבע, ולכך ראוי לישאל התורה שהיא על עולם הטבע, והתורה נבראת קודם שנברא העולם הטבעי וישראל נבראו גם כן קודם שנברא העולם הטבעי, לכן כל ענין התורה שהיא בשמיני כי הטבע היא תחת מספר שבעה ומה שהוא על הטבע הוא שמיני כמו שיתבאר בפרק שאחר זה, ולכן היא לאומה הישראלית, אשר בחר ה' יתברך לחלקו והם הם נתיחדו בפעולות האלהיות שהם מצות התורה לפי מדרגת נפשם האלהית במה שהיו מוכנים לנבואה ורוח הקדש ולהיות השכינה ביניהם, ועכו"ם לפי מעלתם נתן להם ז' מצות שהם שבע מצות בני נח:

ובפרק קמא דע"ז (ב' ע"ב) ה' מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן מלמד שהחזיר הקב"ה התורה על כל העולם, ולא רצו לקבלה עד שבאו ישראל וקבלוה. ובמדרש (ספרי ברכה) אמר מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה לבני עשו ואמר להם רוצים אתם לקבל התורה ואמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצח אמרו לו כל ברכות של אותו איש ועל חרבך תחיה אין אנו רוצים לקבלה, אמר לבני ישמעאל רוצים אתם לקבל התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תגנוב אמרו לו כל ברכותיו של אותו איש והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו אין אנו רוצים לקבלה, ע"כ. בארו בזה הדברים אשר אמרנו כי מצות התורה שהם הפעולות האלהיות מתיחסות אל ישראל, שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות האלהיות והם ביחוד להם, אבל עכו"ם מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות האלהיות שהם המצוות, וזהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות האלהיות כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם. אמנם במדרש ביאר כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות אלהיות אבל יש בהם הכנה אל הפך זה, ורצה לומר כי עשו וישמעאל היו מוכנים אל פעולות שהם הפך התורה וזה מצד ההכנה שבהם, כי אין ספק שברכתם לפי מה שהם היו מוכנים אליה בעצמם. ומה שזכר הכתוב הזה עשו וישמעאל, לומר כי עכו"ם ההם נפשם נוטה אל הקצה וכל שנוטה הכנת נפשו אל הקצה הוא רע. וזהו ה' מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן, כי הש"י ראה כי פעולות התורה הם הדרכים הישרים הם דרכי ה', ראויים לאשר להם הכנה ממוצעת והיא התכונה הישרה, לא אל אשר תכונת נפשו נוטה אל הקצה ופעולות שלהם אינם ישרים, וזכר בשביל כך עשו וישמעאל שיש בכל אחד קצה אחד, כלומר כי אלו שתי אומות עכו"ם תכונת נפשם נוטה מן האמצע כל אחת לקצה אחד לכך הם ממאנים לקבל התורה. וזהו שאמר כי האחד ברכתו על חרבך תחיה לרצות, וישמעאל ידו בכל בכח ובחזקה על הבריות ואלו שניהם תכונות רעות מחולקות כל אחד ואחד נוטה לקצה אחד כאשר ידוע לחכמי אמת, ובשביל כך היו תכונתן ממאן לקבל התורה. אמנם בגמרא לא אמרו רק שהם לא רצו לקבלה, והכוונה בזה כי אין ראוי להם התורה והמצוות שהם הפעולות והמעשים האלהיים שאין נפשם מוכן לזה, כי אם ישראל מצד נפשם האלהית ומפני זה ראוי להם הפעולות האלהיות והם מצות התורה. והוא עצמו מה שאמרו ז"ל (יבמות ס"א ע"א) אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם. ביאור ענין זה שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים מה שהאדם יש לו נפש אלהית והנה אותם אשר יש להם נפש אלהית הם מוכנים לדברים אלהיים כמו הנבואה ורוח הקדש ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך לכן הם קרוין אדם בפרט מפני שיש בו בשלימות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם שנקרא אדם בפרט מפני שיש בו מעלה אלהית ואינו טבעי ולפיכך אתם קרוים אדם. ומפני זה המצוות שהם הפעולות האלהיות מתיחסות בפרט לישראל בשלימות כאשר יתבאר עוד. ואל יקשה אם כן הגר איך אפשר שיהיה מקבל התורה כאשר יש לו תכונה נפשית שאינה טובה, אין זה קשיא כלל כי מאחר שבא להתגייר הנה יש לו תכונה ישראלית, וכאשר נתגייר נעשה טפל לאומה הישראלית והרי הוא כמוהו. ועם כל זה אמרו (נדה מ"ג ע"א) קשים גרים לישראל כמו ספחת כי הספחת מזגו אינו טוב ומקלקל הבשר שיש לו מזג טוב. ואל יקשה הרי נמצא כי ישראל היו העם הנבחר עם התכונה הטובה שהיתה להם היו להוטיין ביותר אחר עבודה זרה מכל האומות, כי דבר זה יתבאר עוד באריכות בפרקים הבאים:

